

Eser Tanıtımı-İnceleme

Hem Kitap Hem Film: Şahika

A Book And A Movie: Citadel

Bülent Kılıç¹

1. Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

Öz

Şahika romanının merkezinde Dr. Andrew Manson vardır. Genç ve idealist bir doktor olarak Galler'de madenci toplumunda çalışmaya başlayan bir doktorun, yoksulluk, kötü çalışma koşulları, salgınlar ve işini yapmayan paragöz doktorlarla mücadelesi ele alınmaktadır. Dr. Manson'ın kariyerine idealizm ve gerçek hekimlikle başlamasına karşın zamanla paranın cazibesine kapılarak bu idealizmden uzaklaşması ve romanın sonunda ahlaki bir sorgulama ve etik bir tartışma yapması çarpıcıdır. Şahika romanı birkaç kez sinema ve televizyona uyarlanmıştır. Bunların içinde BBC'nin on bölümlük 1983 yapımı dizisi, romana en sadık uyarlamalardan birisidir. Dizi Türkiye'de de TRT tarafından gösterilmiştir. Cronin'in romanı ülkemizde 1980 yılında Altın Kitaplar yayınevi tarafından Şahika ismiyle basılmıştır. Roman özellikle halk sağlığı açısından bakıldığında şaşırtıcı derecede zengin bir içeriktedir. Bulaşıcı hastalıklar (tifo, tüberküloz, kızamık vb), iş sağlığı (madenci sağlığı), pnömokonyoziz, sağlıkta eşitsizlikler, koruyucu hekimlik, bilimsel yaklaşım, hekimlik etiği ve sağlıkta özelleştirme gibi temaları ayrı ayrı ele almaktadır.

Anahtar sözcükler: Sağlık Sistemi, Sağlıkta Özelleştirme, İş Sağlığı, Mesleki Etik

Abstract

At the center of *The Citadel* is Dr. Andrew Manson. The novel portrays a young and idealistic physician who begins his career in a Welsh mining community and struggles with poverty, poor working conditions, epidemics, and profit-driven doctors who neglect their professional responsibilities. Although Dr. Manson begins his career with a strong commitment to idealism and genuine medical practice, he gradually becomes attracted by money and drifts away from these ideals. His eventual moral self-questioning and confrontation with ethical dilemmas at the end of the novel are particularly striking. *The Citadel* has been adapted for film and television several times. Among these adaptations, the BBC's ten-episode television series produced in 1983 is considered one of the most faithful to the novel. The series was also broadcast in Türkiye by TRT. Cronin's novel was published in Türkiye in 1980 by Altın Kitaplar under the title *Şahika*. From a public health perspective, the novel is particularly noteworthy for its remarkably rich content. It addresses a wide range of themes, including communicable diseases (typhoid fever, tuberculosis, measles, etc.), occupational health—particularly miners' health—pneumoconiosis, health inequalities, preventive medicine, scientific approaches to medical practice, medical ethics, and the privatization of healthcare.

Keywords: Health System, Healthcare Privatization, Occupational Health, Professional Ethics

Geliş Tarihi / Received: 19.08.2026 Kabul Tarihi / Accepted: 30.08.2026 Yayın Tarihi / Published: 02.09.2026

Sorumlu Yazar / Correspondence: Bülent Kılıç Eposta: bulentkiloc64@gmail.com

Sorumlu Editör / Handling Editor: Salih Keskin

Atıf için / Suggested Citation: Kılıç, B. (2026). Hem Kitap Hem Film: Şahika. *Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni (SoSa)*, YAZ(19), 89-96

“Artık gitmeliydi. Olduğu yerde doğruldu. Ta uzaklarda uzanan bulutların şahikaları, heybetli bir kalenin mazgallarını andırıyordu”.

Romana ismini veren “Şahika” sözcüğü, temel anlamıyla dağın en yüksek noktası, zirve, doruk demektir. Mecazen de “bir şeyin ulaştığı en yüksek düzey” anlamında kullanılır. Nitekim romanda da zirveye çıkan Dr. Andrew Manson’un hayatı ve yaşadığı değişim anlatılmaktadır. Romanın yazarı Dr. Archibald Joseph Cronin 1896 yılında İskoçya’da doğmuş ve 1919 yılında doktor olarak Glasgow’da mezun olmuştur. Mesleğinin ilk yıllarında İskoçya’nın çeşitli bölgelerinde doktorluk yapan Cronin daha sonra Güney Galler’deki küçük bir madenci kasabası olan Tredegar’a taşınmış ve orada pratisyen hekim olarak çalışmıştır. Tredegar yoğun kömür madenciliğinin olduğu, işçilerin çok zor koşullarda yaşadığı bir bölgedir ve A.J. Cronin burada madencilerin iş kazalarını, kömür tozuna bağlı akciğer hastalıklarını, salgınları, yoksulluğu, sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikleri, doktorların hastalara ve sağlık sistemine karşı sorumluluklarını yakından görmüş ve bu deneyimlerini oldukça başarılı bir şekilde romanına aktarmıştır. Cronin, madencilerdeki pnömokonyoz, silikozis, KOAH, pnömotoraks gibi meslek hastalıkları üzerine de bilimsel çalışmalar yapmış ve 1924 yılında İngiltere Kömür Madenleri Tıbbi Müfettişi olduğunda da bu deneyimini geliştirmiştir. Kısacası Dr. Cronin’in gerçek yaşamının büyük bir bölümünü “The Citadel / Şahika” (1937) isimli romanında görmekteyiz. Bu nedenle Şahika otobiyografik bir roman olarak nitelendirilebilir.

Filmde Dr. Manson çağrıldığı evde hasta muayene ederken

Romanın başında Dr. Andrew Manson’ın Swansea’den trenle Penowell Vadisi boyunca ilerleyerek Blaenelly kasabasına ulaşması anlatılır. Romandaki Blaenelly ve Penowell Vadisi gerçek yer isimleri olmayıp, kurmacadır. Ancak Cronin’in romanda anlattığı coğrafya ve kasaba atmosferi büyük ölçüde gerçektir. Cronin Tredegar’dan sonra Aberlawa isimli başka bir madenci kasabasında daha doktorluk yapmış ve romanını bu deneyimlerinden önemli ölçüde yararlanarak yazmıştır.

Romanda ilk çalıştığı yerde muayene ettiği ilk hastasına tanı koyamaması nedeniyle kendine çok kızan Dr. Andrew, meslektaşı Dr. Denny’den yardım ister.

“Andrew, Dr. Denny’ye ilgiyle sordu: “Sizin de mi hastalarınız var?” “Evet, dört tane!. Hepsi de sizinkilerin civarında. Bu mikroplar kuyu sularından geliyor”. Denny her zamanki soğuk ve alaylı pozunu takındı. “Gördüğünüz gibi paratifo bu civarda sık sık görülen bir hastalıktır. Fakat asıl neden lağımdır. Buradan sızarak şehirdeki kuyulara doluyor. Ben bıkmıncaya kadar Sağlık Müdürü Dr. Griffiths’e söyledim. Fakat o ehliyetsiz, tembel, sofu, korkak herifin biridir. Lağımın yeniden yaptırılmasını söylerse aylığını keserler diye Belediye Meclisine söylemiyor”.

Daha sonra Dr. Andrew ve Dr. Denny bir gece kasabanın lağım sistemini dinamitle patlatarak mecburen yeniden yapılmasını sağlarlar.

Filmde Dr. Manson ve yakın arkadaşı Dr. Denny

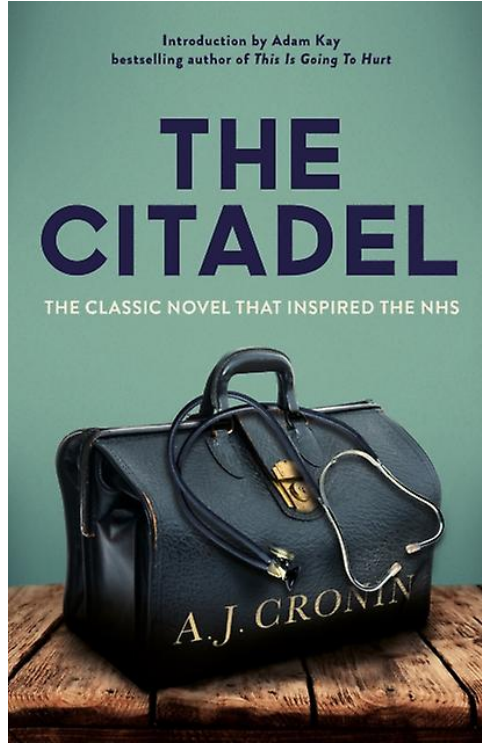
Cronin’in hayatındaki en şaşırtıcı dönüm noktası ise 1930 yılında doktorluğu bırakıp yazar olmasıdır. İlk romanı Hatter’s Castle 1931 yılında yayınlandı ve büyük bir başarı kazandı. Daha sonra Şahika’nın öncülü olan The Stars Look Down kitabını 1935 yılında yazdı ve bundan iki yıl sonra Şahika’yı yayınladı.

Şahika romanının merkezinde Dr. Andrew Manson vardır. Romanda Manson’ın kariyerine idealizm ve gerçek hekimlikle başladığını ancak zamanla paranın cazibesine kapılarak bu idealizmden uzaklaştığını görürüz. Bu durum romanın sonunda Dr. Manson’un ahlaki bir sorgulama ve etik bir tartışma yapmasına yol açıyor.

“Nereye gidiyorum? Tanrım nereye gidiyorum? Ansızın gözü parayla dolu tütün torbasına takıldı. Günün hasılatıyla şişmişti. Büyük bir isteri nöbetine tutularak çılgınca torbayı kaptı ve odanın bir köşesine fırlattı. Bir anda ayağa fırladı. Nefes alamıyor, boğuluyordu. Muayenehaneden çıkarak evin arkasındaki avluya koştu. Bitkin halde duvara dayandı ve büyük bir şiddetle ağladı, ağladı, ağladı...”

Dr. Manson’un eşi ilkokul öğretmeni Christine ise tüm roman boyunca sürekli idealizmi ve saf sevgiyi temsil eden bir kişilik olarak resmediliyor. Dr. Manson da eşini tüm sorunlara karşın sevmeye devam ediyor. Bu anlamda roman evlilik yaşamındaki olağan gel-gitlere de göndermeler yapıyor.

Roman yayımlandığında İngiltere’deki sağlık sistemi konusunda da büyük tartışmalara yol açtı. Bu

Kitabın Son İngilizce Baskısının Kapağı (2019)

Filmde Dr. Andrew Manson ve eşi Christine

nedenle romanın 1948’de kurulan NHS’in (National Health Service) düşünsel atmosferini etkileyen eserlerden biri olduğu kabul edilmektedir. Eserde İngiltere’deki Genel Pratisyenlik uygulaması, yeni mezunların asistanlık süreci, İngiltere’deki sistemi Amerikan sistemiyle karşılaştırmalar, Genel Pratisyenlikteki “solo practice” yerine “group practice” gibi uygulamaların savunulması gibi sağlık politikası ve sistemi açısından halen güncel olan sorunların da tartışıldığı görülüyor. Bu nedenle Şahika’yı sağlık politikası ve sağlık sistemleriyle ilgilenen halk sağlığı çalışanlarının da okumasını öneririm.

Bir başka ilginç nokta ise yazar Dr. Cronin’in de aynen romandaki Dr. Manson gibi kendi yaşamında bir paradoks yaşaması ve sonunda doktorluğu bırakmasıdır. Bu nedenle Şahika’yı okurken Andrew Manson’ın yaşadıklarının önemli bir bölümünün A.J. Cronin’in kendi hayatından süzölmüş olduğunu bilmek romanı daha da ilginç hale getiriyor.

Dr. A.J. Cronin, maden şirketlerinin ve sağlık sisteminin sorunlarını görür, madenlerdeki sağlık koşullarını yakından gözlemler, araştırmalar yaparak mesleki itibar kazanır ve daha sonra Kömür Madenleri Sağlık Müfettişi olur. Cronin de romandaki Dr. Manson gibi daha sonra Londra'ya gider ve muayenehane hekimliği yapar. Romanda Dr. Manson'ın Londra'da zenginleşmesi ancak ahlaki açıdan yozlaşması, hastalara gereksiz veya bilimsel temeli olmayan tedaviler uygulaması, sırf para için yararına inanmadığı gıda maddelerinin reklamlarında yer alması ve sonunda vicdanıyla hesaplaşması, Cronin'in "doktorluk mesleğinin nasıl yozlaşabileceği" konusundaki eleştirisini göstermek için oluşturulmuş çarpıcı örneklerdir.

Cronin bunu kendisi de ifade etmiş ve Şahika'da tıp mesleğinin adaletsizliklerini ve bilimsel tutuculuğunu yazdığını, romandaki korkunç ve adaletsiz durumların kişisel olarak tanık olduğu şeylerden kaynaklandığını söylemiştir. Nitekim Dr. Manson romanın sonunda mesleki ve ahlaki bir hesaplaşma yaşarken Dr. Cronin'in de gerçek hayatta bu sorgulamayı yaşayıp tıp mesleğini bırakarak yazarlığa geçtiğini görmekteyiz.

A.J. Cronin toplamda 20'den fazla roman yazmış ve romanlarının önemli bir kısmında doktorluk geçmişinden yararlanmıştır. Bu nedenle eserlerinde doktor-hasta ilişkisi, doktor-hemşire ilişkisi, doktor-doktor ilişkisi, tıp etiği, sağlık sistemi, yoksulluk, sınıf farklılıkları, din ve ahlak, insanın mesleki idealleri tekrar tekrar karşımıza çıkar. Cronin 1981 yılında, İsviçre'nin Montreux kentinde 84 yaşında hayatını kaybetmiştir.

A.J. Cronin (1924)

A.J. Cronin (1981)

A. J. Cronin'in 1937 tarihli **Şahika** romanı birkaç kez sinema ve televizyona uyarlandı. Bunların içinde BBC'nin 1983 yaptığı dizisi, romana en kapsamlı ve sadık uyarlamalardan birisi. Bunun bir nedeni de BBC uyarlamasının Galler'de Tredegar'da çekilmesidir. Yapımcılar, Cronin'in romandaki Aberlath deneyiminin gerçek kaynağının Tredegar olduğunu özellikle dikkate almışlardır. BBC dizisi 10 bölümden oluşmaktadır ve her bölüm yaklaşık 50 dakikadır. Dr. Andrew Manson'ı Ben Cross, eşi Christine'i Clare Higgins oynamıştır. Senaryoyu Don Shaw yazmış; yönetmenliği Peter Jefferies ve Mike Vardy paylaşmıştır. Romanı okuyanlar açısından bu dizi özellikle ilginç, çünkü yaklaşık 8 saatlik süresi sayesinde Manson'ın gelişimi oldukça ayrıntılı verilmiştir. Dizi Türkiye'de TRT tarafından Şahika ismiyle 1983-84 yılında gösterilmiş ve büyük beğeni toplamıştır. Genç ve idealist bir doktor

olarak Galler’de madenci toplumunda çalışmaya başlaması, yoksulluk ve kötü çalışma koşullarıyla karşılaşması, salgınlarla mücadele etmesi, işini yapmayan ve paragöz doktorlarla mücadelesi (hatta Onur Kuruluna bile sevk edilmiştir), bilimsel araştırmaya yönelmesi ve daha sonra Londra’nın paralı özel hekimlik ortamının etkisiyle yaşadığı mesleki ve etik yozlaşma ve sonunda kendisini sorgulayarak yeniden idealizme yönelmesi on hafta boyunca soluksuz izlenmiştir.

Filmde Dr. Manson kendisini İngiliz Tıp Onur Kurulunda savunurken

Cronin’in romanı ülkemizde 1980 yılında Altın Kitaplar yayınevi tarafından Şahika ismiyle basılmıştır (367 sf, çeviren Sönmez Ozanoğlu). Şu anda piyasada sadece eski baskıları çok az sayıda bulunmaktadır. Ne yazık ki henüz yeni bir baskısı yapılmamıştır.

Romanın sinema ve TV uyarlamaları da bulunmaktadır. En önemlisi 1938 tarihli 110 dakikalık Hollywood filmidir. King Vidor’un yönettiği filmde Dr. Andrew Manson’u Robert Donat, eşi Christine’i ise Rosalind Russell oynamaktadır. Fakat film 110 dakikaya sığdırıldığı için sağlık sistemi eleştirisini ve Manson’ın etik dönüşümünü ayrıntılı olarak işleyemiyor.

Ayrıca 1960 yılında ABD’de ve İngiltere’de TV dizisi (ITV/Associated-Rediffusion) olarak tekrar çekildi. 1964 yılında La Cittadella ismiyle İtalyan televizyon uyarlaması ve 2003 yılında tekrar İtalya’da 4 bölümlük ve her bölümü 100 dk olan mini bir dizi olarak çekilmiştir.

Halk sağlığıyla ilgilenen herkesin okuması şart olan bu eserin sinema versiyonu ise çok eski olduğu için okurlara öncelikle 1983 yapımı BBC dizisini seyretmesini öneririm.

Son olarak roman özellikle halk sağlığı açısından bakıldığında şaşırtıcı derecede zengin: bulaşıcı hastalıklar (tifo, tüberküloz, kızamık vb), iş sağlığı (madenci sağlığı), pnömokonyoz, silikozis, sağlıkta eşitsizlikler, koruyucu hekimlik, bilimsel yaklaşım, hekimlik etiği ve sağlıkta özelleştirme gibi temaları ayrı ayrı değerlendirmek mümkün. Romanın sonunda kendini savunduğu Onur Kurulu önünde yaptığı konuşmada ise Virchow, Pasteur, Koch gibi bilim insanlarına da atıfta bulunuyor. Bu nedenle tüm halk sağlığı çalışanlarının okuması gereken bir eser olarak öneriyorum.

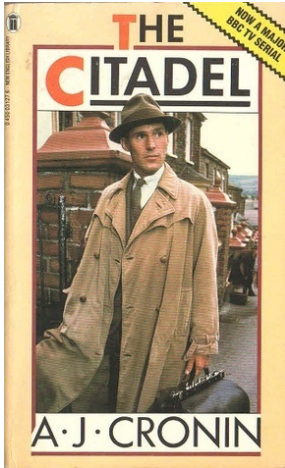
Kitabın Türkiye Baskısının Kapağı (Kapak Oral Orhon, 1980)

1938 tarihli Filmin Afişi

İtalya'da Çekilen 4 bölümlük Mini TV Dizisinin tanıtımı (RAI-2003)

1983 yapımı BBC Dizisi Tanıtım Afışı

BBC Dizisinde Eşi Christine ile

A.J. Cronin Eşi ve Çocuklarıyla